

Nr 35.

Ankom till riksdagens kansli den 27 april 1917 kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om visst bidrag till utgivande av arbetet »Helgeandsholmen och Norrström från äldsta tid till våra dagar».

I en den 8 mars 1917 till bankoutskottet avlåten skrivelse hava fullmäktige i riksgäldskontoret anfört följande:

»Den 10 juni 1916 fingo fullmäktige från andre arkivarien i riksarkivet fil. doktor L. M. Bååth mottaga en skrivelse av följande lydelse:

»På hemställan av herrar fullmäktige i riksgäldskontoret verkställdes av riksarkivet genom undertecknad en utredning angående statens fastigheter på Helgeandsholmen. Denna utredning, benämnd Helgeandsholmen och Norrström, överlämnades den 2 augusti 1912 från riksarkivarien till herrar fullmäktige. Den blev på riksgäldskontorets bekostnad tryckt 1913 i häfte IV av riksarkivets utredningar rörande statens mark och tomter i Stockholm.

Denna utredning har föregåtts av några andra, i vilka kronan och Stockholms stad utförligt motiverat sina skiljaktiga meningar ifråga om ägande- och dispositionsrätten till Helgeandsholmen och Norrström. Visserligen har ett mycket ansevärt material ur arkiv och bibliotek insamlats och lagts till grund för dessa utredningar, men detta material har inriktats uteslutande på de rättsliga spörsmålen. Någon allsidig framställning av traktens historia har givetvis icke kunnat åsyftas.

Det har emellertid visat sig, att Helgeandsholmen och Norrström ifrån äldsta historisk tid spelat en så framträdande roll i stadens historia, att den förtjänade att bli föremål för vetenskaplig forskning. Det är ett flertal historiska förhållanden och tilldragelser, som äro förbundna med denna trakt, vars belägenhet alltid gjort den ytterst viktig såväl i stadsplane- och kommunikationssynpunkt som i byggnadshistoriskt hänseende. Det hitintills kända materialet förslog alldeles icke för en fullständig skildring av traktens öden, varför jag för ett par

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 8 saml. 25 häft. (Nr 35.)

år sedan i detta syfte började arkiv- och biblioteksforskningar, vilka krävt mycken tid och arbete. Det betydligt fullständigare materialet har under bearbetningen fordrat vida större omfattning än vad från början kunnat beräknas. Så har arbetet *'Helgeandsholmen och Norrström från äldsta tid till våra dagar'* måst fördelas i två delar, av vilka den *första* delen, som nu föreligger färdig i manuscript, omfattar tiden till 1718 eller till den karolinska tidens utgång, och den *andra* för tiden till våra dagar beräknas utkomma under loppet av nästkommande år. Om beskaffenheten av mitt arbete i dess första del beder jag att få hänvisa till bifogade intyg av förste arkivarien i riksarkivet dr. Severin Berg, vilken i förevarande ämne är sakkunnig.

Det torde vara mycket ovisst, om ett så stort arbete kan påräkna så stor kundkrets, att de betydande tryckningskostnaderna kunna bli ersatta. I förhoppning om att erhålla något understöd från offentligt håll för detta arbete om riksdagens fastigheter har jag ingenstädes lämnat den vetenskapliga metodiken åsido, men jag har på samma gång eftersträvat den populära framställningens form i syfte att få arbetet lämpligt för en större allmänhet. Därmed har arbetets vetenskapliga karaktär på intet sätt förändrats. Det innehåller ej endast rent historiska fakta, utan det kompletterar och belyser närmare de äganderätsfrågor, som berörts i de ovannämnda utredningarna, varför mitt arbete även är användbart för praktiska ändamål.

På grund härav tillåter jag mig vördsamt anhålla, att herrar fullmäktige ville till någon del understödja föreliggande arbete. Från Almquist & Wiksells boktryckeriaktiebolag i Uppsala har ett kostnadsförslag på arbetets tryckning lämnats. För *glättat* papper lämnas följande prisuppgifter.

'Sättning och tryckning av 8 sid. ark enligt bilagda provtryck A. inkl. illustrationsglättat tryckpapper härtill av det slag, varå

provtrycket utförts i 750 ex.	kr. 64: —
D:o i 1,500 ex.	» 91: —

Tryckning av bibliofilupplaga i 200 ex. å papper enligt provtryck B. (illustrationsglättat rent lumpapper) per 8 sid. kr. 29: —

Det oss tillhandahållna manuskriptet hava vi kalkylerat i tryck, av ovan föreslagna utstyrsel komma att bliva c:a 38 st. 8-sid. ark, men om man sedan beräknar en del titlar, innehåll m. m. torde man säkrast räkna med omkring 40 st. 8-sid. ark eller 320 sidor.

Kostnaden för 40 dylika 8-sid. ark. på glättat papper i 750 ex. enligt provtryck A. och på lumpapper i 200 ex. enligt provtryck B. skulle sålunda belöpa sig till c:a kronor 3,720: —. Ökas den 'vanliga upplagan' till 1,500, skulle kostnaden bli c:a kronor 4,800: —.

Omslag beräknas till c:a 120 kronor och *häftning* till c:a 350 kronor för 950 ex.'

Beträffande *illustrationsmaterialet*, som består av c:a 65 kartor och illustrationer av olika slag, har kostnaden för dess framställning i *autotypi* av Justus Cederquists grafiska aktiebolag i Stockholms beräknats till c:a 1,000 kronor efter viss tariff.

Härtill komma andra utgifter, distributionskostnader m. m.
Sammanlagt de olika posterna skulle slutsumman bliva:

Tryckning	c:a 3,720:—
Omslag	» 120:—
Häftning	» 350:—
Illustrationer	» 1,000:—
Diverse utgifter	» 400:—
	<hr/> Summa c:a 5,590:—

Bokhandelspriset kan icke sättas lägre än 15 kronor för vardera delen — den andra beräknas få samma omfång — då papperspriserna stigit till en oanad höjd.

Med ledning av nu lämnade uppgifter får jag vördsamt anhålla om herrar fullmäktiges bidrag till tryckningskostnadens gäldande på det sätt att till mig utbetalas, när den första delen föreligger i tryck, vilket kan ske till hösten, ettusenfemhundra kronor samt ett antal av femtio exemplar inlösas med femhundra kronor efter ett pris av tio kronor pr ex., sedan bokhandelsprovisionen 33 ¹/₃ % avdragits.

Stockholm den 10 juni 1916.

L. M. Bååth.

Fil. Doktor Arkivarie i rikssarkivet.»

Skrivelsen var åtföljd av däri omförmälda provtryck samt intyg från förste arkivarien S. Bergh, det senare så lydande:

»Undertecknad, som på begäran tagit kännedom om manuskriptet till doktor L. M. Bååths arbete 'Helgeandsholmen och Norrström från äldsta tid till våra dagar', del I (tiden till 1718), får härmed förklara, att detta arbete, enligt min mening, väl förtjänar offentliggöras. Det är tydligen grundat på noggrant studium av tillgängliga källor, i synnerhet i de stora serierna av Stockholms stads tänkeböcker och räkenskaper samt slottsböckerna.

Stockholm den 22 maj 1916.

Severin Bergh.

förste arkivarie i rikssarkivet.»

Då enligt fullmäktiges mening arbetet vore av betydelse vid de ännu icke slutförda underhandlingarna med Stockholms stad rörande äganderättsförhållandena å Helgeandsholmen, beslöto fullmäktige den 7 augusti 1916 att bifalla doktor Bååths anhållan om ett kontant bidrag å 1,500 kronor till tryckningen av arbetets första del samt om inlösen av 50 exemplar till ett pris av 10 kronor för exemplar.

Den 9 nästlidne februari mottogo fullmäktige ånyo en skrivelse från doktor Bååth, dagtecknad den 7 i samma månad och av följande lydelse:

»Som bidrag till gäldande av tryckningskostnaden för mitt arbete 'Helgeandsholmen och Norrström från äldsta tid till våra dagar', två delar, hava herrar fullmäktige beviljat 1,500 kronor, varjämte för inköp av 50 exemplar av vardera delen ett belopp av 1,000 kronor anvisats, och har, sedan i slutet av förra året del I för tiden till 1718 utkommit, förstnämnda belopp 1,500 kronor samt 500 kronor eller tillhoppa 2,000 kronor utbetalats. Det är således 500 kronor, som jag äger att uppbara, sedan verket föreligger avslutat i sin andra del från 1719 och fram till våra dagar.

Det sålunda beviljade understödet av ifrågavarande arbete har emellertid blivit otillräckligt. Jag hade all anledning att hysa den förhoppningen, att det kända intresset för all Stockholmsforskning skulle varit stort nog för att mera säkert garantera arbetets ekonomiska framgång, så att ett större anslag från vederbörandes sida skulle behöva ifrågasättas. Ehuru mitt arbete av enhällig kritik rönt det största erkännande för dess vetenskapliga värde och dess populära, fängslande innehåll, såsom bifogade utdrag ur pressens omdömen torde visa, har likväl verkets försäljning trots dyrbar annonsering och erbjudande till rabatterat pris åt Samfundet S:t Eriks medlemmar — av 2,300 har endast omkring 100 inlöst boken — varit alltför obetydlig, även i bokhandeln, för att giva anledning till den förmodan, att jag inom kortare tid skulle kunna få, först och främst, mina tryckningskostnader ersatta. Dessa utgöra för vardera delen omkring 7,500 kronor eller för hela verket omkring 15,000 kronor. Om en mindre upplaga hade tryckts, hade tryckningskostnaden likväl icke blivit avsevärt mindre, endast omkring 12,000 kronor. En mindre upplaga å t. ex. 750 exemplar skulle till ett så lågt pris som 15 kronor efter avdrag av bokhandelsprovision $33\frac{1}{3}\%$ samt distributionskostnader, annonsering m. m. icke ha tillfört mig stort mera än vad tryckningskostnaden uppgick till. Jag skulle sålunda icke ens vid verkets fullständiga försäljning haft någon som helst förtjänst eller ersättning för det fleråriga arbete, som ett så stort verk som det föreliggande givetvis förutsätter och även har tagit i anspråk. Jag har under flera år utom min lön som andre arkivarie i riksarkivet icke kunnat förtjäna på annat arbete och har även måst avstå från inkomstbringande företag för att helt ägna mig åt detta arbete. Det gäller sålunda för mig att ej blott få tryckningskostnaden ersatt, utan även om möjligt — skälig ersättning för ett flerårigt arbete. Det är i varje fall tydligt, att detta vållat mig ekonomiska uppoffringar av den art, att jag nödgas ytterligare påkalla herrars fullmäktiges fortsatta intresse för verkets avslutande.

Jag vågar tro, att detta intresse motiveras dels av ämnets beskaffenhet dels av verkets kvalitet. Ur kritiken nöjer jag mig att anföra, vad d:r Ragnar Josephson, författaren av Borgarhus i Gamla Stockholm, säger i Aftonbladet ^{15/12} 1916: »Bokens vetenskapliga tyngdpunkt ligger i framförandet av ett överväldigande dokumentariskt material, dettas skarpsinniga sammanställande med kända, i boken väl klicherade avbildningar och kartor av ifrågavarande del av Stockholm samt slutligen de uppnådda resultatens framförande i en åskådlig, redbar och stilistiskt värdad stil.» Boken förklaras vara »ett stort och märkligt stadshistoriskt och byggnadshistoriskt arbete». Detta omdöme av en fackman på arkitekturens område torde borga för, att tyngdpunkten av andra delen nämligen riksdags- och riksbankshusens tillkomst- och byggnadshistoria skall erhålla den ingående behandling, som ämnet påkallar. Det är också min avsikt att åt detta utförliga kapitel ägna stor uppmärksamhet i samråd med fackmän på området — en samverkan, som för övrigt på flera ställen redan i första delen ägt rum, varigenom det blivit mig möjligt att sakligt behärska de mångtaliga områdena av traktens och även stadens utomordentligt rika kulturhistoria. En annan vetenskapsman på området, docenten Axel Romdahl skriver i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning ^{29/12} 1916 bl. a., att mitt arbete ej är uteslutande topografiskt, utan »bär alltigenom prägel av modern historisk vetenskap, behärskande alla metoder och medtagande ej blott ett oerhört material, utan en mångfald värdefulla synpunkter».

Jag ber sålunda få fästa herrars fullmäktiges uppmärksamhet på det för-

hållandet, att jag i nästa del kommer att lämna, förutom fortsatta bidrag till de äganderättsliga förhållandena, ingenting mindre än en historisk festskrift över riksdags- och riksbankshuset; och jag vågar tro, att detta påstående icke skall vara alltför djärvt med hänsyn dels till verkets väl vitsordade vetenskapliga värde, dels till dess av mig påkostade glansfulla utstyrsel, det utmärkt gedigna papperet samt bokens format i stor oktav. I fullbordat skick kommer verket att omfatta omkring 700 sidor, vilket giver en föreställning om dess omfång, beroende på traktens ytterst mångsidiga kulturhistoriska karaktär.

Såsom ovan påpekats skulle en upplaga på 750 exemplar kosta omkring 6,000 kronor per del, en summa, som ungefär överensstämmer med vad jag redan under förra året uppgivit för herrar fullmäktige. Denna upplaga skulle dock som eventuellt slutsåld icke lämna något överskott som ersättning för det mödosamma och tidskrävande arbetet. Om man lägger detta förhållande till grund för beräkningen av storleken av det understöd, som skäligen skulle kunna tillerkännas mig, skulle ett bidrag å förslagsvis 6,000 kronor eller till hälften av hela tryckningskostnaden betyda en ersättning för själva forsknings- och författareskapet, en summa, som ingalunda är överdrivet hög, om för verkets fullbordan beräknas en väl använd tid av minst fyra år.

På grund av vad jag nu anfört, får jag vördsamt anhålla, att herrar fullmäktige i riksgäldskontoret ville för avslutande av mitt arbete »Helgeandsholmen och Norrström» som bidrag till tryckningskostnaden bevilja ett belopp av fyra tusen femhundra kronor, som med de förut beviljade 1,500 kronor utgör sextusen kronor.

Stockholm den 7 februari 1917.

L. M. Bååth.»

I anledning av den nu föreliggande framställningen få fullmäktige anföra följande:

Ifrågavarande arbetes förra del har tryckts i en upplaga av 1,500 exemplar jämte 250 bibliofil-exemplar. Kostnaden härför har, enligt vad doktor Bååth i sin senare skrivelse uppgivit, uppgått till 7,500 kronor; och har doktor Bååth beräknat kostnaden för arbetets senare del till samma belopp. Tryckningskostnaderna för hela arbetet skulle sålunda komma att uppgå till 15,000 kronor. Försäljningspriset är satt för varje del till 15 kronor för exemplar av den vanliga upplagan och 50 kronor av bibliofilupplagan.

Enligt sitt åtagande hava fullmäktige till tryckningen av arbetets förra del lämnat ett bidrag av 1,500 kronor och därjämte med 500 kronor inlöst 50 exemplar. Rörande fullmäktiges berörda åtagande föreligger, såsom av doktor Bååths senare skrivelse framgår, hos denne någon missuppfattning. Förenämnda belopp tillsammans 2,000 kronor, hava utgått av förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader.

Enligt uppgifter, som lämnats från doktor Bååth och vederbörande tryckeri, har försäljningen av arbetet hittills gått mycket långsamt. Utöver det antal exemplar, som fullmäktige inköpt, hava 100 exemplar försålts till medlemmar av samfundet S:t Erik, varjämte Stockholms stadsfullmäktige beslutat att av verkets båda delar inlösa 50 exemplar. I bokhandeln hava såväl av den vanliga som bibliofilupplagan endast ett fåtal exemplar hittills blivit sålda. Vid sådant förhållande och då verkets vetenskapliga värde blivit väl vitsordat samt fullmäktige, såsom

ovan nämnts, finna detsamma vara av betydelse för de fortfarande icke slutförda underhandlingarna med Stockholms stad angående äganderättsförhållandena å Helgeandsholmen, anse fullmäktige, att doktor Bååth bör erhålla något bidrag jämväl till tryckningen av arbetets senare del. Det synes fullmäktige, att arbetet och särskilt dess senare del, vilken torde komma att utförligt behandla, bl. a. riksdags- och riksbankshusens tillkomst och byggnadshistoria, borde kunna påräkna intresse hos riksdagens ledamöter. Till följd av det jämförelsevis betydliga belopp, som av doktor Bååth ifrågasattes såsom bidrag till denna del, hava fullmäktige emellertid ansett sig böra hänskjuta frågan om dess beviljande till riksdagens avgörande; och få fullmäktige, som med hänsyn till föreliggande omständigheter finna det begärda beloppet skäligt, hemställa, att bankoutskottet ville föreslå riksdagen bemyndiga fullmäktige att av förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader till doktor Bååth efter fullbordandet av arbetets tryckning utbetala ett belopp av 4,500 kronor. Såsom villkor torde dock böra föreskrivas skyldighet för doktor Bååth att till riksgäldskontoret utan särskild ersättning överlämna 50 exemplar av arbetets senare del.»

Utskottet.

På sätt framgår av fullmäktiges ovanintagna skrivelse, hava fullmäktige den 7 augusti 1916 beslutit bifalla av doktor Bååth gjord framställning om ett kontant bidrag å 1,500 kronor till tryckningen av ifrågasvarande arbetes första del samt om inlösen av 50 exemplar av arbetet till ett pris av 10 kronor för exemplar. Dessa belopp, tillhopa 2,000 kronor, hava anvisats att utgå från förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader.

Nu har doktor Bååth i skrivelse den 7 sistlidna februari hos fullmäktige anhållit, att fullmäktige ville för avslutande av hans arbete såsom bidrag till tryckningskostnaden bevilja ett belopp av 4,500 kronor; och hava fullmäktige, som ansett, att Bååth borde erhålla något bidrag jämväl till tryckningen av arbetets senare del, funnit sig böra hänskjuta denna fråga till riksdagens avgörande och förty hemställt om bemyndigande att av ovannämnda anslag till doktor Bååth efter arbetets tryckning utbetala ett belopp av 4,500 kronor, med skyldighet dock för Bååth att till riksgäldskontoret utan ersättning överlämna 50 exemplar av arbetets senare del.

Till stöd för berörda förslag hava fullmäktige anfört bland annat, att enligt fullmäktiges mening ifrågasvarande arbete vore av betydelse för de ännu pågående underhandlingarna med Stockholms stad rörande äganderättsförhållandena å Helgeandsholmen. Arbetets senare del vore avsedd att utförligt behandla bland annat riksdags- och riksbankshusens tillkomst och byggnadshistoria, varför särskilt denna del borde kunna påräkna intresse hos riksdagens ledamöter.

Utskottet är för sin del härutinnan av samma mening som fullmäktige. Vid sådant förhållande och då verkets vetenskapliga värde blivit väl vitsordat samt doktor Bååth redan erhållit bidrag till förra delen av ar-

betet, anser sig utskottet böra tillstyrka, att Bååth kommer i åtnjutande av understöd även för tryckningen av verkets senare del. Beträffande storleken av detta har utskottet utgått från att understödet borde bestämmas till ungefär samma belopp som vid föregående tillfälle. Med hänsyn emellertid till den högst avsevärda kostnadsökning, som ägt rum, sedan förra delen trycktes, har understödet lämpligen syntts böra bestämmas till 2,500 kronor. Härförutom torde liksom förra gången 50 exemplar av arbetet böra inlösas med 10 kronor, för varje exemplar. Ifrågavarande belopp, tillhopa 3,000 kronor synes böra anvisas från förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader.

Aberopande vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen, i anledning av förevarande framställning, må bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret, att med anlitan av förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader *dels* till filosofie doktorn L. M. Bååth efter fullbordande av tryckningen av senare delen av hans ifrågavarande arbete »Helgeandsholmen och Norrström från äldsta tid till våra dagar» utbetala ett belopp av tvåtusen femhundra kronor *dels ock* med femhundra kronor inlösa 50 exemplar av arbetet efter 10 kronor för varje exemplar.

Stockholm den 27 april 1917.

På bankoutskottets vägnar:

ERNST HEDENSTIERNA.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:

av första kammaren: herrar *Hedenstierna, Hallin, Neiglick, Gustafsson*, friherre *Langenskiöld, Ekman, Wickman* och *Roos* samt

av andra kammaren: herrar *Kristensson, Vahlquist, Berg* i Munkfors, *Olsson* i Blådinge, *Söderberg* i Hobborn, *Edbom, Jonsson* i Gumboda och *Jonsson* i Hå.
